

העובדות חשובות - הרוח תוקפנית

"ריפוי או פיתוי? רפואה אלטרנטיבית במבחן"

מאת סיימון סינג ואדווארד ארנסט, תרגום: דפנה לוי

הוצאת ידיעות ספרים, 2009

מאת פרופ' יונתן הלוי

הקשבה למטופלינו, חקר החסר בגישתנו אשר הביא לשימוש הנרחב ברפואה משלימה, הבטחת רמת הידע של העוסקים בה ועידוד המחקר המדעי שלה הם מרכיבי הגישה הנאותה בעידן הנוכחי, ובכך ממוקדת מחלוקתי עם מחברי הספר

הספר "ריפוי או פיתוי? רפואה אלטרנטיבית במבחן" פורסם במהדורתו העברית לפני מספר חודשים, ובמקור באנגלית - לפני למעלה משנה. מאז פרסומו עורר הדים רבים בקהילה הרפואית ובציבור הרחב כאחד. הסיבה להד הרחב, מעל ומעבר להדים שעוררו ספרים אחרים בנושא, נעוצה ביוקרתם של המחברים (סיימון סינג, פרופסור לפיזיקה ומחברם של ספרים רבי-מכר קודמים, ואדווארד ארנסט, רופא אשר הקדיש את מיטב שנותיו לחקר הרפואה המשלימה, ומוכר היטב הן בחוגי הרפואה הקוננוציונלית והן בקרב העוסקים ברפואה משלימה).

סיבה נוספת להד הנרחב היא שזה הספר הראשון, למיטב ידיעתי, המתאר באורח מרתק ביותר את תולדות המחקר הרפואי המהווה בסיס לרפואה המודרנית הקוננוציונלית, ומשלב לתוכו את התיאוריות (הפרדיגמות) העומדות בבסיס הרפואה המשלימה, את תולדות התפתחותה ואת דלות המחקרים המבוקרים שנעשו לגביה, ועוד יותר מכך - את דלות תוצאותיהם. כשמוסיפים לכך דוגמאות רבות המנוסחות בשפה מובנת לכל עם מרכיבים סיפוריים מעניינים ביותר, מתברר סוד הפופולריות של הספר.

"תקוות שווא"

אפתח דווקא בשורה התחתונה. המחברים מציינים (עמ' 368), כי "לאחר שביקשנו להיות

גם בעלי ראש פתוח וגם ספקנים, ולאחר שהסתמכנו על כל הראיות הטובות ביותר העומדות לרשותנו, מסקנתנו הכללית ישירה למדי: רוב צורותיה של הרפואה האלטרנטיבית, לרוב התחלואים, לא הוכחו, או התבררו כלא יעילות, וכמה שיטות אלטרנטיביות עלולות להזיק למטופלים". על מנת שלא ייוותר ספק בנחרצות מסקנתם של המחברים, הם מוסיפים מיד לאחר קטע סיכום זה ציטוט ממספר מחקרים שפורסמו בשנת סיום כתיבת הספר (2007) בדבר אייזעילותה של האקופונקטורה בטיפול באוסטאוארתריטיס של הברכיים, ומסכמים (עמ' 369) כי "כעת נראה שהיהלום בכתר האקופונקטורה מזויף".

בחרתי לציין מסקנות אלה של המחברים, מכיוון שהנחרצות, התקיפות וריבוי השימוש בכינוי שרלטנות מאפיינים את גישתם לכל אורך הספר.

הספר נפתח בפרק המוכתר בכותרת "איך אנחנו קובעים מהי האמת" (עמ' 25), המתאר את תולדות הניסויים הקליניים המבוקרים ואת מאפייני הרפואה נסמכת הראיות (evidence based medicine), ובסיומו (עמ' 64) מציינים המחברים כי מטרתם היא "לבדוק

את הראיות, ואז לומר לכם איזה מן הטיפולים (האלטרנטיביים) פועלים ואיזה נכשלים, איזה מהם בטוחים ואיזה מסוכנים".

ארבעת פרקי הספר המרכזיים נפתחים במילים "האמת על...". ודנים בארבעת סוגי הטיפולים העיקריים ברפואה האלטרנטיבית: אקופונקטורה, הומיאופתיה, כירופרקטיקה וצמחי מרפא. הפרק השישי של הספר נקרא "האם האמת חשובה?" - ומסקנתם של המחברים בנושא זה חד-משמעית (עמ' 379): "אנחנו טוענים שעכשיו הזמן לחדול מאחיות העיניים ולתת עדיפות לטיפול האמיתי. בשם הכנות, הקידמה והשמירה על הבריאות, אנחנו קוראים להחלה של תקנים, הערכה ורגולציה על כל סוגי הרפואה... אם לא נחיל אמות מידה כאלה גם על מגזר הרפואה האלטרנטיבית כי אז הומיאופתיה, אקופונקטוריסטים, כירופרקטורים, הרבליסטים ואחרים ימשיכו לנצל את הנושאים ביותר והפגיעים ביותר בחברה, לפשוט על ארנקיהם, להציע תקוות שווא ולסכן את בריאותם".

קטילה נחרצת

הספר מסתיים במדרין מהיר לטיפולים אלטרנטיביים, הקוטל בנחרצות שאיננה נופלת מן

המתואר לעיל את השורה הארוכה של טיפולים אלטרנטיביים פופולריים פחות מארבעת המתוארים בפרקי הספר (כולל ארומתרפיה, קריסטלים, הילינג רוחני, חוקנים, טיפול בחמצן, מגנטים, מדיטציה, פרחי באך, רייקי ועוד).

אין לי ספק כי ספר מקיף זה הוא תרומה חשובה לציבור הרחב ולקהילה הרפואית כאחד לצורך הכרת ההבדל המהותי בין הרפואה הנחשבת ביולוגית, מדעית, מבוססת עובדות - לבין הרפואה האלטרנטיבית, המכונה בפי חלק גדול מן העוסקים בה ומהציבור רפואה משלימה, המתאפיינת לעתים במסורת רבת-שנים, אך גם בפרדיגמות שאינן מחזיקות מים בעיניו של איש הרפואה המדעית המודרנית.

אני נוטה להסכים עם מסקנת המחברים, שרוב-רובה של הרפואה המשלימה הוא אכן לא יותר מאינבו (פלסבו), אשר במחקרים מבוקרים, אקראיים, כפולי סמיות יסתבר כלא שונה מתרופת דמה.

אני חולק על מחברי הספר באשר לתקיפות, לנחרצות ולהכללה שבהן הם מתייחסים אל נושאי הדגל והמטיפים לעיסוק ברפואה משלימה כמאחזי עיניים ושרלטנים. אני מאמין כי לפחות

גריסון (Fielding H. Garrison; 1870-1935), שהתמקד דווקא באנשים, במקומות ובתאריכים. כפרופסור להיסטוריה, פורטר הוא אולי הלא-רופא היחידי שקיבל חברות כבוד ב-Honorary Fellow of both the Royal College of Psychiatrists and the Royal College of Physicians.

הופעת הספר הבסיסי הזה בעברית משלימה חסר גדול בארון הספרים הרפואי שלנו. הספר נועד לכל שוחר תרבות והיסטוריה, אך גם לרופאים ולעוסקים במקצוע עות הבריאות. פורטר עצמו כתב בספר זה ארבעה פרקים מתוך עשרה. הפרק הקצר שכתב על מחלות הנפש רק מגרה לקרוא את ספריו:

Anatomy of Madness (1985)
Madmen: A Social History of Doctors and Madhouses, *Mad Lunatics* (2006) - יצא לאור לאחר מותו
Madness: A Brief History (2002);
A Social History of Madness: The World Through the Eyes of the Insane (1988)

לוח האירועים ההיסטורי המופיע בסוף הספר עוזר כמוזן לעשות סדר לאלה שאינם קוראים היסטוריה באופן סדיר. מפתח

(המשך בעמוד הבא)

בקרב אוהבי תולדות הרפואה. אורח חייו המרוכז, שעות השינה הספורות שלהן נדרש כל יום, ואולי העובדה שנישא חמש פעמים - נדמו ללהבה עזה שפרצה וכבתה לפתע.

ספריו ומאמריו הרבים גודשים את ספריות הרפואה ברחבי העולם. במשך כשני עשורים זוהה פורטר (1946-2002) עם מכון Wellcome להיסטוריה של הרפואה בלונדון. טווח פרסומו הרבים היה מגוון: מתולדות הגיאולוגיה (עבודת הדוקטורט שלו עסקה בנושא זה באוניברסיטת קיימברידג'), היסטוריה חברתית, היסטוריה אנגלית (במיוחד עידן המאורות), היסטוריה של המדע, ועד - וזו אולי גולת הכותרת של התפוקה האדירה שלו - תולדות הרפואה.

הדבר המאפיין את מחקריו בתולדות הרפואה הוא דווקא הממד האנושי-חברתי, קרי זווית הראייה של החולה. גם הספר שלפנינו - *The Cambridge History of Medicine* - מתאפיין בנקודת המבט החברתית. כישרונו לבטא בפשטות וברהיטות רעיונות או מודלים מסובכים גרם לתקשורת לנצלם להופעות תכופות. בכך דמה לחוקר השוויצ'י סיגריסט (Henry Sigerist; 1891-1957), לעומת

המובאות בספר בצורה מרתקת איננה מוטלת בספק, והן תורמות להרחבת אופקים ולחשיבה - אך הרוח התוקפנית והכוללנית הנו-שבת בין דפיו, וממילא מסקנותיו, שגויות לדעתו.

* הכותב הוא מנכ"ל המרכז

הרפואי שערי צדק ומחבר הספר "רפואה משלימה ואלטרנטיבית - כל העובדות".

לכל שוחר תרבות והיסטוריה - וגם לרופאים

"תולדות הרפואה מהיפוקרטס עד ימינו"

עורך: רוי פורטר, תרגום והערות: יקי מנשנפרינד עריכה מדעית: ד"ר נדב דוידוביץ, תל-אביב 2009 הוצאת רסלינג

מאת פרופ' אבי עורי

מותו בטרם עת של רוי סידני פורטר (בגיל 55 מאירוע לבבי בעת רכיבה על אופניו) גרם לתדהמה

חלק מן העוסקים ברפואה משלי-מה ומחוקריה, ודווקא הרציניים והמעמיקים שבהם, מאמינים באותנטיות שלה, לעתים אף בפרדיגמות העומדות בבסיסה, וביכולתה לעזור ולסייע (לפחות) להקל את הסבל ולעתים אף לרפא) לחלק מן המשתמשים בה (אל לנו לשכוח שגם אמצעי הרפואה הקו-נוונציונלית המתוחכמים והמבו-ססים ביותר אינם מרפאים, ולע-תים קרובות אף אינם מקילים על מאה אחוז מן המטופלים).

בנוסף נראה לי, כי אין פסול בהבאת תועלת לאדם סובל באמצע-עות פלסבו, בתנאי שווידאנו כי אין מדובר במצב שבו החמצת אבחון מדויק ומניעת טיפול קונוונציונלי בעל יעילות מוכחת יקפחו את סיכוייו של המטופל להירפא או לזכות בהקלת סבלו.

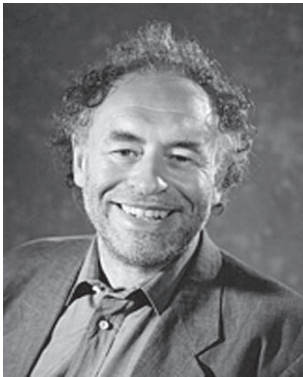
הפתרון לדילמות אלה אינו נעוץ אפוא לדעתי בנינוי גורף, במתקפה מוחצת ובדיסקרדיטציה כוללנית לכל מי שמעז לעסוק ברפואה משלימה. הפתרון הוא ביצירת מסלולי הכשרה, אשר יבטיחו כי כל העוסק ברפואה משלימה יהיה בעל בסיס הכשרתי מוצק בתחום מדעי הרפואה - כשלישיון יזכה רק מי שעבר את מסלול ההכשרה הבסיסי המוצע - ובעידוד ללא לאות של חקר הרפואה המשלימה בכלי מחקר מדעיים מקובלים.

אני ער למחלוקת הקיימת בינינו - האם הפופולריות הגואה של הרפואה המשלימה והעוב-דה שהיקף השימוש בה על-ידי הציבור הרחב משתווה, ולעתים עולה, על היקף השימוש ברפואה מדעית מחייבות התייחסות או התעלמות?

נראה לי כי הקשבה לרחשי לב מטופלינו, חקר החסר בגיש-תנו אשר הביא לשימוש הנרחב ברפואה משלימה, הבטחת רמת הידע של העוסקים בה ועידוד המחקר המדעי שלה הם מרכי-בי הגישה הנאותה בעידן הנוכ-חי, ובכך ממוקדת מחלוקתי עם מחברי הספר. חשיבות העובדות

הופעת הספר הבסיסי הזה בעברית משלימה חסר גדול בארון הספרים הרפואי שלנו. פורטר עצמו כתב בספר זה ארבעה פרקים מתוך עשרה. הפרק הקצר שכתב על מחלות הנפש רק מגרה לקרוא את ספריו האחרים

זיו פורטר. להבה עזה שפרצה וכבתה

לצערי, הפרק השמיני, שדן במחלות הנפש, קצר מדי, מגרה כמובן לקריאה נוספת בספרים אחרים - ובכל זאת נותן על קצה המזלג את יסודות הפסיכיאטריה המודרנית.

אולי ברור לנו כיום הקשר בין בריאות, רפואה, מחלות, חברה ומדינה - אך לא תמיד היה הקשר ברור מאליו. הפרק התשיעי אכן מתאר זאת יפה. קיים קשר בין פוליטיקה, חוק, כלכלה ותעשייה - לבין רפואה. רפואה שוויונית, ליברלית ודמוקרטית בצד פתיחות הן הגורמים לרפואה הומאנית יותר.

על המבט לעתיד המתואר בפרק העשירי (והתוספת) לא אכבר מילים. כדאי פשוט לקרוא ולנסות לנבא את עתידנו המידי והמאוחר יותר.

לבסוף, היה צריך לתת קרדיט לרמברנדט, שצייר ב־1632 את "השיעור באנטומיה של ד"ר טולפ", המופיע על הכריכה - "The Anatomy Lesson of Dr. Nicolaes Tulp".

* הכותב הוא פרופסור מן המניין לרפואה שיקומית באוניברסיטת תל-אביב, מנהל האגף השיקומי במרכז הרפואי רעות בתל-אביב, לשעבר יו"ר החברה הישראלית לתולדות הרפואה.

מי הרפואה התוותה את הדרך הנכונה. הקידום המדעי נעשה גם הודות להתפתחות בתחומי רפואת הנפש והאפידמיולוגיה.

מהפכה אדירה

הפרק השישי מתאר את שלבי התפתחות הכירורגיה ובתי החולים. לא תמיד היו הכירורגים חלק מהרופאים. היו תקופות שבהן בעלי מקצועות שונים ומשונים עסקו בכירורגיה בשטחים שונים. פריצות הדרך לשדרוג מעמדה של הכירורגיה קרו עקב שתי עובדות יסודיות: הצורך של הכירורגים להשתמש בידע שצברו מדענים רופאים, והשאיפה לאקדמיזציה ולספציאליזציה של המקצועות הכירורגיים.

גם בתי החולים עברו שינויים מפליגים: מבתי מחסה (אסילים) לחולים (מסיבות גופניות או נפשיות) - למקום שבו שוהה המטופל זמנית לשם אבחון וטיפול; ממקום שבו טופלו רק "מיוחסים" או חיילים - למוסדות עממיים הפתוחים לכל; ממסדרי דת סיעודיים - לרפורמה בכל הנוגע לפיקוח לא על-ידי מוסדות דת, אלא על-ידי מוסדות בריאות. הכנסת ההרדמה הכללית, קרני הרנטגן ושיטות טיפול כימיות ופרמקולוגיות, פיזיות או נפשיות, תרמה אכן למהפכה אדירה במאה ה־20.

הטיפול הפרמקולוגי, מהתרבויות העתיקות ועד ימינו, זכה לפרק משלו - השביעי. האם לכל מחלה ישנן תרופות משלה? הייתכן שיהיו תרופות זהות למחלות שונות? כיצד הן פועלות? מהן תופעות הלוואי? הולדת הכימו-תרפיה במאה ה־19, גילוי הוויטמינים וההורמונים, גילוי התכונות החשמליות והפיזיקליות של רקמות שונות - כל אלה כיוונו את המדענים והרופאים לאבחון ולטיפול נאותים והגיוניים יותר. הבנת התפתחות סוגי הסרטן השונים, למשל, כיוונה לטיפול לים הנכונים.

כיצד נוצרה הגישה הדואליסטית של גוף ונפש? כיצד נוצרה הנו-סולוגיה (סיווג מחלות)? למה היו מחלות או מצבים שנחשבו כסטיגמה? המגפות שהשתללו באירופה עירבו אמונות טפלות וצרות מוח עם האשמת בודדים או רבים בגרימת מחלות. למה מחלות מסוימות נחשבו למעוררות ואחרות למקוללות? יפה עשו המחברים של פרקי הספר, שהביאו מדי פעם דוגמאות פרטיות מההיסטוריה, מהספרות ומהעת המודרנית, כולל רפואה אלטרנטיבית.

התפתחות הרפואה הראשונית המסורתית מתוארת בפרק הרביעי. קיום רופא הראשוני בימינו נובע יותר מהרפואה הקלינית, ולא דווקא המדעית. המטופל כאדם עומד במרכזה של הרפואה הראשונית, ואין הדבר שולל כמובן את השימוש בתרופות חדשות או בטכנולוגיות מתקדמות. מסכם כותב הפרק: "כישלונה של הרפואה לספק למטופלים את צרכיהם הפסיכולוגיים יצר אפוא אפקט אירוני מובהק. דווקא בתקופה שבה מאפשר המדע להביס את רוב המחלות הקשות המאיימות על המין האנושי, נחטף כתר הניצחון והוסר מראשו של הרופא. נימה של יריבות מתלווה כעת ליחסיהם של רופאים ומטופלים, בצדק או שלא בצדק..."

במדעי הרפואה, בבסיס האני-טומי-פתור-פיזיולוגי של הרפואה, דן הפרק החמישי. מתוארות מספר נקודות ציון של הגילויים העיקריים מהמאה ה־16 ואילך, והפריחה האדירה בעידן המאורות במאה ה־18, שלמעשה סללו את הדרך לפריצות הדרך הקליניות במאה ה־19. מושגי המחלות, ניתוח תיאוריות מצוצות מהאצבע, ניתבו את הרפואה להיות מדעית יותר. לא רק המעבדות וההתבוננות בשדה הקליני תרמו לכך. התהוות חשיבה אתית-פילוסופית דידיקטית ודדוקטיבית בתחו-

(המשך מעמוד קודם)

השמות מופיע בעברית, אך אין אינדקס מונחים או מקומות. פרקי הספר סוקרים באופן כללי את ההיסטוריה של המחלות הגופניות והנפשיות, הקשר בין מחלות, רפואה וחברה, על מבנה מערכות הרפואה לדורותיהן, ואיך אפשר בלי מבט לעתיד. כמו שאמר צ'רצ'יל: ככל שנסתכל יותר אחורה בהיסטוריה, נדע יותר על העתיד המצפה לנו. שני כרכי Companion Encyclopedia of the History of Medicine, שערך עם עמיתו ביינום (WF Bynum; 1993), משמשים אותי זה שנים בעבודתי.

קריאה קולחת

הספר הכרחי במדף הספרים של אוהבי ההיסטוריה של הרפואה והתרבות. הקריאה בקולחת, מאירת פנים ומלמדת. הפרק הראשון סוקר את ההיסטוריה של המחלות. מתואר הקשר בעבר ובהווה של האדם, סביבתו (כפרית לעומת עירונית), אורח חייו (תזונה, החיות שסביבו, עבודות השדה) ומחלותיו. אין ספק שהיו מחלות נפוצות בומנים שונים, שנעלמו, ובמקומן הפיעו מחלות חדשות. היו מחלות נפוצות באזור גיאוגרפי מסוים, שנדדו לאזורים אחרים (בשל אימפריאליזם, נדידת אוכלוסין, גילוי יבשות, מלחמות).

הפרק השני סוקר את התפתחות הרפואה משחר התרבויות העתיקות ועד ימינו. לאלה שאינם מתעניינים דווקא בעולם העתיק, זוהי הזדמנות להציץ לעולמות שאינם דרך התפתחות הרפואה. השפעות התרבות, המדע והרפואה הגרמאניות, הערבית והביזנטית נסקרות בקצרה. הפרק השלישי דן במהות מושג המחלה. מעניין הקשר התרבותי-היסטורי-חברתי בין ריפוי וקדושה, בין מחלה וסבל כעונש, בין מחלות ואמונה דתית.